

Heimans en Thijsse

Nieuwsbrief

Mededelingenblad van de Heimans en Thijsse Stichting

nummer 39 november 2010

Het Heimanspad in het Sarphatipark

Jacques de Smidt hield namens de Stichting de openingstoespraak op 29 mei bij de opening van dit pad (zie Nieuwsbrief 38). De toespraak is in volledige vorm op onze website te vinden, maar deze verkorte versie verdient een plaats in deze Nieuwsbrief. (Redactie.)

Wat zou Eli Heimans van deze dag genieten. De natuur de stad in halen. Hij haalde de kinderen de stad uit de natuur in. Natuursport noemde hij dat. Want je moest flink over sloten kunnen springen aan de rand van Amsterdam. Daar lag een netwerk van sloten in de weilanden. Die sport kreeg je extra bij het zwanenbloem kijken, kikkervisje vangen en naar de veldleeuwerik luisteren. Heimans was al gepassioneerd natuursporter toen hij uit Zwolle naar Amsterdam kwam.

In 1861 was hij in Zwolle geboren, volgend jaar 28 februari precies 150 jaar geleden. Op 21 jarige leeftijd kwam hij als onderwijzer naar Amsterdam. Amsterdam, een groeiende stad, trok hem aan. Hij begon in een armenschool en schrok van de stad. Na school, schrijft hij, vloog ik de vunzige woelige steeg uit, de gloeiend warme en droogstoffige straten door, waarin een rossig grijze stofmist hing, tot ik de buurten door was.

Van Zwolle herinnerde hij zich de omgeving buiten de stad met het open frisse land langs de rivier en op de heidevelden. Hij ging op zoek en vond het hier, aan de rand van de Pijp, waar het boerenland begon. In dat boerenland tierde ook de natuur nog welig. Heimans nam de schoolkinderen mee naar buiten en leerde hun de kleuren, geuren en geluiden ontdekken. Hun wereld bestond ineens niet meer alleen uit stad. Hij leerde de kinderen om van de dieren en de planten de leefwijze te ontdekken en die daardoor te zien als lid van een eigen levensgemeenschap.

Dat was een culturele doorbraak. Tot dan toe was natuur alleen object van geleerden. Vaak is voor deze doorbraak de zin uit Gorter's Mei geciteerd: 'Een nieuwe lente en een nieuw geluid'. Kennis van de natuur had een dubbele betekenis. Kennis van planten en dieren is de opstap tot kennis van de mens. Maar ook, beleving van de natuur geeft gevoel van geluk en is daardoor blijvend een verrijking van je leven.

Op de uitstapjes met zijn klas naar het Sarphatipark bracht meester Heimans zijn eigen gevoel van troost en vreugde over op de kinderen bij het vertellen wat hij zag. Een leerling H. Bernard, beschreef het zo. "Door zijn duidelijke uitleg en zijn gloedvolle woorden bracht hij warmte voor dier en plant in onze harten. Zo zijn wij ook meermalen naar het Sarphatipark geweest, waarin de grootste verscheidenheid van bomen van alle parken stond." Hoewel het een park was, zag Heimans kans om met de planten die er waren het complete natuurgevoel op zijn leerlingen over te brengen.

Nu, zo'n eeuw later, haalt het parkbeheer de natuur naar binnen. Het natuurgevoel is voor een argeloze wandelaar misschien wel verwarrend. Het naambordje Heimanspad zet de mensen op het goede spoor. De levensgemeenschappen zijn hier in volle ontwikkeling. Van bos, bosrand, open grasland tot water en oever. Van ecologische kennis wordt intensief gebruik gemaakt. Maar even belangrijk is de passie, de toewijding en zorg van de hierbij betrokken mensen. Dat ziet er dus goed uit voor de biotoop van het Heimanspad.

Wat is er mooier dan het pad dat sierlijk slingert door dit met kennis en liefde verzorgd systeem te noemen naar onze eigen eye-opener Heimans, die hier meer dan een eeuw geleden de basis legde voor deze manier van kijken naar en houden van planten, dieren en van onszelf.

Jacques de Smidt

Documentatie van

- natuurbeleving
- natuurstudie
- natuurbehoud
- natuureducatie

Heimans en Thijssse Dag te Koersel-Beringen, 25 september 2010 Uitreiking van de Heimans en Thijssse Prijs aan Willy Vanlook

Willy Vanlook ontvangt de prijs. Foto Marcel Vanwaerebeke

De Heimans en Thijssse Dag met de uitreiking van de Heimans en Thijssse Prijs vond dit jaar voor het eerst plaats buiten Nederland, en wel in het Koersel-Beringen (Belgisch Limburg). De prijswinnaar 2010 is Willy van Look, de ziel van de jarenlange actie tot behoud van de vallei van de Zwarte Beek. De deelnemende donateurs van de Heimans en Thijssse Stichting waren met de trein naar Eindhoven gekomen en vandaar met een bus naar 'De Watersnip', het bezoekerscentrum van de Zwarte Beek, gebracht. Daar troffen ze tientallen Vlamingen, leden van de actiegroep en van 'Natuurpunt', de Vlaamse tegenhanger van onze Vereniging Natuurmonumenten. Na ontvangst met koffie en heerlijkheden begon het programma met toespraken die de betekenis van Vanlook belichtten. Het programma werd geopend door bestuurslid Maarten Smies die als dagvoorzitter optrad. Hij dankte de lokale organisatie voor het beschikbaar stellen van het bezoekerscentrum en gaf voor de gebruikelijke laudatio het woord aan dr. Ella de Hullu, directeur van de Stichting Bargerveen, verbonden aan de Radboud Universiteit van Nijmegen. Haar toespraak, die volledig wordt gepubliceerd op onze website, wordt hier kort samengevat.

Willy Vanlook is sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw de drijvende kracht achter de veiligstelling van de Vallei van de Zwarte Beek, het gaafst bewaarde beekdal in Vlaanderen. Hij onderkende de grote waarde van het gebied en herkende in die 35 jaar steeds het goede moment om de juiste personen en instanties de informatie aan te reiken waarmee de keuze voor behoud als de enig juiste werd ervaren. Het gaat om inzicht in de complexiteit, maar ook in de haalbaarheid, van zowel doelen voor natuur als voor cultuur en economie van de streek. Daarmee heeft hij een voorbeeld gecreëerd dat tot navolging kan inspireren.

De actie werd ingegeven door de plannen voor intensieve ingrepen in de Oude en de Zwarte Beek en in de omgeving een camping aan te leggen. Die bedreiging van het beekdal is afgewend en het gebied is nu blijvend beschermd dank zij een doeltreffende organisatie onder aanvoering van Willy Vanlook. Er werd een vereniging opgericht van de plaatselijke bewoners die opkwam voor het behoud van de waarden van het beekdal. Dit initiatief werd gekoppeld aan de protesten vanuit de Natuurbeschermingsactie Limburg. Met de lokale en gewestelijke overheden werd overleg gezocht en met de pers contacten gelegd. Met de universiteiten begon de samenwerking voor de inventarisatie van natuur en landschap. De in deze actie toegepaste manier van contact zoeken en samenwerken is kenmerkend gebleven en deze aanpak verdient navolging.

Het reservaat de Zwarte Beek is 30 km lang en ongeveer

1500 ha groot. Het omvat hooilanden, natte schraallanden, ruigten, struwelen en broekbossen. De hoger gelegen gronden maken de reeks compleet met landduinen, droge en natte heide, vennen en naald- en loofbossen. Om dit resultaat te bereiken moest aan zes voorwaarden worden voldaan: voldoende draagvlak in de regio, kennis over de biologische rijkdom en het ecologisch functioneren van het gebied, voldoende geld, verankering in wet- en regelgeving, visie op de ontwikkeling van het gebied, en een drijvende kracht gericht op de realisering van de visie.

Er werd een vrijwilligersclub Koersel Beringen opgericht voor het beheren van het terrein en het ontwikkelen van draagvlak vooral bij de bevolking. In 1979 werd het eerste stukje reservaat aangekocht, Om de honderden eigenaren over te halen tot verkoop van hun bezit kostte geld en overreding, maar vergde ook sympathie van de autoriteiten op gemeentelijk en gewestelijk niveau. Tijdens het beheer ontstond het inzicht dat de nog intacte bovenlopen van de beek op het aangrenzend militair domein een wezenlijke schakel vormen in het beekdalsysteem als geheel. Met de militairen werd in 1988 een overeenkomst gesloten over het beheer van de bovenlopen. Tot de vaardigheden om draagvlak te verwerven hoorde ook het goed reageren op tegenslagen. Zo werd de beek in de jaren tachtig onverwacht uitgediept. Verdroging van de graslanden en de hoogveenbulten was het gevolg. Het is na veel praten gelukt het waterregime van de beek aan te passen en een groot deel van de waarden heeft zich kunnen herstellen.

De benodigde kennis van de sturende processen in het beekdal werd vooral verkregen door het onderzoek van universiteiten uit België en Nederland, die al vroeg waren ingeschakeld. Het werd duidelijk dat de Zwarte Beek een van de grote en goed bewaarde laagland beekdalsystemen van West Europa is. De Zwarte Beek werd daardoor herkend als referentiegebied voor professionals. Dank zij intensieve samenwerking met de gewestelijke en regionale overheden werd de status van Natura 2000 gebied verkregen.

Ella de Hullu besloot met te zeggen dan de waarde van het gebied werd herkend en vertaald in het gevoel dat het moest worden beschermd. Dit werd bereikt door samenwerken en verbinden van mensen en organisaties. Bij dit alles was Willy Vanlook de drijvende kracht, die op een geheel eigen, integere en zachtmoedige manier te werk ging. Het inzicht en de kunde van hem, om mensen en het menselijke gevoel te koppelen aan het ingewikkelde proces om natuur veilig te stellen en de kwaliteiten van een gebied tot bloei te laten komen wil de Heimans en Thijssse Stichting eren met het toekennen van de prijs.

Vervolgens sprak Lieven De Schamphelaere, ook hij een gelauwerd natuurbeschermer, namens Natuurpunt en het Agentschap voor Natuur en Bos. Lieven had zich grondig verdiept in de geschiedenis van de Nederlandse natuurbeweging en de rol van Heimans en Thijssse daarin. Hij begon met te zeggen dat Willy Vanlook in deze traditie past: "Zoals Heimans en Thijssse begon ook jouw engagement in de Vallei van de

Zwarte Beek zo'n 40 jaar geleden natuureducatief: in de jaren 70 leidde je als natuurgids talloze mensen rond in het gebied en liet je hen kennis maken met unieke natuurwaarden ervan." Vervolgens vergeleek Lieven de actie tegen de plannen voor de Zwarte Beek met de actie van Thijsse tegen de plannen het Naardermeer tot vuilnisbelt te degraderen.

Ook gaf de spreker aan hoe belangrijk de onderscheiding voor de Vlaamse natuurbescherming is: "Ook zoals Heimans en Thijsse heb je tenslotte in Limburg ook voor ruime navolging, zullen we zeggen 'een stroming Vanlook', gezogd.

- Nogal wat van de jongeren die hier staan zijn in jouw voetsporen getreden.

- Limburg is in Vlaanderen intussen veruit de meest groene provincie geworden en Limburg gebruikt in haar streekmarketing haar natuurpatrimonium ook zeer nadrukkelijk, met het Nationaal Park Hoge Kempen als één van de vaandeldragers.

- Je hebt ook mee Natuurpunt in Vlaanderen vorm gegeven met haar model van vrijwilligers met professionele ondersteuning kansen geven om resultaatgericht te werken voor natuur in hun regio. En zo telt Natuurpunt nu zo'n 90.000 leden in Vlaanderen en beheert de vereniging zo'n 18.600 ha natuurgebied."

De spreker ging daarna in op de betekenis van het behoud van biodiversiteit, het belang van ecosystemendiensten, en de noodzaak van internationale samenwerking. Hij eindigde met woorden uit de inleiding die Thijsse schreef in zijn boek *Het Vogeljaar* en besloot zijn bewogen toespraak als volgt:

"Dit ademt zowel Guido Gezelle, Frederik Van Eeden als Godfried Bomans uit. Mooier kan de spirituele waarde van een groep voorbij trekkende vinken niet worden verwoord. Zoals Thijsse heb ik het gevoel dat ik ook enigszins dreig door te slaan, vandaar dat ik besluit, Willy, bedankt en een gemeend proficiat voor het ganze team".

Vervolgens sprak Jos Rutten, Algemeen Directeur van het Agentschap voor Natuur en Bos, in dezelfde geest als de vorige spreker.

Daarna werd de prijs uitgereikt door Frank Smeets, Gedeputeerde voor Milieu, Natuur en Water en Onderwijs van de Provincie Limburg. Zie de foto waar Willy zojuist uit handen van de heer Smeets de Bronzen Spreeuw heeft ontvangen, en zijn vrouw, onmisbare steun op de achtergrond, de welverdiende bloemen. De voordracht van Frank Smeets wordt, evenals die van Lieven De Schampelaere, integraal op onze website geplaatst.

Na een dankwoord van Willy Vanlook gaf Krista Bovens een inleiding op het tweede deel van het programma, een excursie door een deel van de Vallei van de Zwarte Beek. In enkele groepen werden de deelnemers rondgeleid langs een dwarsdoorsnede door het beekdal. Uit de levendige discussies met de rondleiders bleek hoe zeer deze wandeling op prijs werd gesteld. De dag werd besloten met een receptie met alweer heerlijke hapjes en drankjes.

Daarmee was een einde gekomen aan een denkwaardige dag, met een waardige prijswinnaar en een geweldig gastvrij onthaal.

Eddy van der Maarel

Boekbespreking

Ed Buijsman 2007. 'Een eersteklas landschap' De teloorgang van natuurmonument De Beer. Matrijs, Utrecht. ISBN 978 90 5345 328 5 Hardback, 240 pp. Prijs € 29,95.

Dit reeds in 2007 verschenen boek verdient alsnog een bespreking in de Nieuwsbrief. De titel 'Een eersteklas landschap' is afkomstig uit het voorwoord van Thijsse in *'Het Vogeleiland'* dat in 1930 door vier NJN'ers was geschreven. Het vogeleiland De Beer ontstond door het graven van de Nieuwe Waterweg in 1868 en werd omgevormd tot Europoort in 1964.

Grote veranderingen vonden plaats in de Tweede Wereldoorlog door de inpoldering van het moeras Vogelplaat en de aanleg van de Atlantikwall in de duinen. Na 1945 begon de trek naar zee van de Rotterdamse havens en industrie, die is geëindigd met de vernietiging van De Beer. Het boek beschrijft dit natuureservaat en zijn dramatische ondergang. Dit nieuwe prachtig vormgegeven boek hoort bij elke natuurbeschermer in de kast te staan!

Frans Beekman

De volledige bespreking wordt geplaatst op de website. (Redactie.)

Het legaat van Netty Grabandt

Netty schonk tijdens haar leven al vaak boeken aan onze collectie. In haar ruime woning bij de Gaasperplas had ze een paar kamers vol met een prachtige boekenverzameling. Van Natuurmonumenten, haar erfgenaam, en met instemming van haar familie mocht ik uit die boeken een keuze maken als schenking aan de Heimans en Thijsse Stichting. Onze collectie bevat nu een zeer waardevolle aanwinst van 300 boeken die met herkomst Netty Grabandt geregistreerd staan in de catalogus. Naast tal van boeken over planten, dieren en landschappen, springen er een paar onderwerpen uit waar Netty een bijzondere belangstelling voor had. Die gaan over natuur in de schilderkunst en in de dichtkunst. Over planten en dieren in de religie, mythologie, folklore, kruiden in de geneeskunde, de keuken en de tuin. Niet eerder is onze collectie op deze onderwerpen zo sterk verrijkt.

Uit de nalatenschap blijft ook het persoonlijk archief van Netty behouden. Dat gaat over het verloop van haar studie en haar loopbaan. Haar levensverhaal geeft een scherp beeld van de maatschappelijke ontwikkelingen in de 20e eeuw. Zij werd in 1918 geboren in een Amsterdamse volkswijk. Haar vader stierf toen ze twee was. Haar moeder had een hoedenwinkel, die in de crisisjaren failliet ging. Intussen had Netty haar onderwijsbevoegdheid behaald en stond ze voor de klas. Daarna deed ze MO Biologie, waarbij het lidmaatschap van de NJN haar zal hebben gestimuleerd. Vervolgens haalde zij het doctoraal examen en promoveerde aan de Universiteit van Amsterdam op onderzoek in Colombia naar de relatie tussen de samenstelling van de vegetatie en de pollenregen. Dat gebeurde in 1984 op 66 jarige leeftijd!

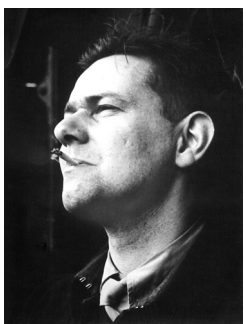
Zie verder p. 4

Documentatie van

- natuurbeleving
- natuurstudie
- natuurbehoud
- natuureducatie

Wie Was....? nr. 19 Luuk Tinbergen

Luuk Tinbergen was minder bekend dan zijn twee oudere broers, de econoom Jan en de etholoog Niko, die ieder de Nobelprijs ontvingen. Maar net als zij was hij uiterst begaafd. De in 1915 in Den Haag geboren Lukas voelde zich evenals Niko, die acht jaar ouder was, al vanaf zijn vroege jeugd

aangetrokken tot de natuurstudie. Hij werd lid van de NJN waar hij zeer bevriend raakte met Joost ter Pelkwijk, met wie hij qua intelligentie, waarnemingsvermogen, oorspronkelijkheid, creativiteit en humor veel gemeen had. In deze stimulerende omgeving ontwikkelde Luuk zich tot een bekwaam veldornitholoog. Pas 19 jaar oud publiceerde hij al een boekje, het later nog diverse malen herdrukte *Veldkenmerken van steltlopers, zwanen, ganzen en eenden*. Een eenvoudig meesterwerkje dat talloze vogelaars op weg hielp met het herkennen van wad- en watervogels.

Inmiddels studeerde Luuk, gelijktijdig met Joost, biologie aan de Rijksuniversiteit Leiden en hield hij zich steeds meer bezig met gedragstudie en ecologie. Met zijn volgende boekje, *Roofvogels* (1937), gaf hij blijk van zijn enorme kennis en inzicht op deze terreinen. Zijn op zich simpele, maar uiterst rake tekeningen van vliegbeelden trokken in brede kring aandacht. Dit geldt ook voor zijn latere populairwetenschappelijke studies, zoals het bekende *Vogels onderweg*.

In 1940, een jaar na zijn doctoraalexamen, werd Luuk hoofd van het Vogeltrekstation Texel, dat wegens de oorlogsomstandigheden tijdelijk in Leiden was gestationeerd. Tijdens de oorlogsjaren ging hij graag en veel op bezoek bij Jac.P. Thijssen, die hij zeer bewonderde. Thijssen op zijn beurt had alle vertrouwen in het werk van de jonge bioloog en zijn oudere broer, die hij omschreef als 'bekwame lui' en 'steunpilaren voor de beweging van natuurstudie en natuurbescherming'. Luuk was het laatste oorlogsjaar nauw betrokken bij plannen om in juli 1945 de 80e verjaardag van Thijssen te vieren. Thijssen overleed echter in januari 1945. Luuk zorgde ervoor dat een bundel met artikelen van Thijssen uit het tijdschrift *De Levende Natuur* toch uitkwam. Het boek verscheen in 1947 onder de titel – hoe kan het ook anders – *De levende natuur*, met een kort nawoord van de altijd zeer bescheiden jonge Tinbergen.

Na de oorlog trad hij in dienst van het Instituut voor Toegepast Biologisch Onderzoek in de Natuur (ITBON) waar hij zijn reeds in 1939 begonnen veldornithologisch onderzoek naar het verband tussen roofvogels en de populatieomvang van enkele zang-

vogelsoorten voortzette. Op dit onderwerp promoveerde hij in 1946.

Drie jaar later verliet Luuk het ITBON om lector te worden in de beschrijvende dierkunde aan de Rijksuniversiteit Groningen. In 1954 werd hij er benoemd tot hoogleraar, een taak die hij niet licht opvatte. Hij besteedde veel aandacht aan het onderwijs, zette zich met hart en ziel in voor zijn studenten en was actief in tal van organisaties.

In 1955, kort voor zijn veertigste verjaardag, kwam er abrupt een eind aan dit rijke en productieve bestaan. Luuk maakte tot groot verdriet van zijn familie en vele vrienden onverwacht een eind aan zijn leven. Behalve een uitstekende, hardwerkende wetenschapper, die fundamentele vraagstukken aan de orde stelde, was Luuk Tinbergen een voortreffelijke popularisator die door zijn optreden en publicaties velen inspireerde tot de natuurstudie. Zijn naam leeft, behalve in zijn eigen werk, voort in dat van zijn kinderen. Joost (geb. 1950) promoveerde op een studie over spreeuwen en is thans hoogleraar dierecologie in Groningen. Tijs (geb. 1947) is succesvol als filmregisseur en maker van documentaires met als thema Natuur. Een van zijn eerste documentaires, getiteld *Gebiologeerd* (1994), is een eerbetoon van hem en Joost aan hun helaas zo vroeg gestorven vader.

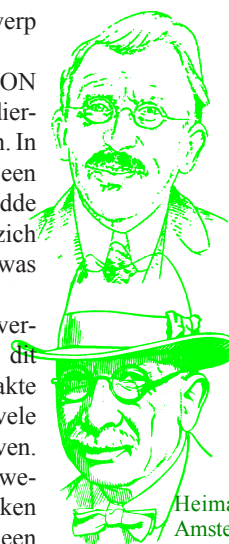
Bronnen o.a. H.N. Kluijver (1955). In memoriam prof.dr Lukas Tinbergen. Vakblad voor Biologen 34: 169-171; K.H. Voous (1995). In de ban van vogels. p. 492-495.

Marga Coesèl

Het legaat van Netty Grabandt (vervolg)

Het zich opwerken vanuit erbarmelijke omstandigheden, een leven lang, vroeg om een enorm doorzettingsvermogen, zeker voor een vrouw. Netty deed het. Ze heeft veel documenten bewaard van al die stappen. Dit laat zien hoe liefde voor de natuur en passie voor de wetenschap een bron van energie konden zijn om de toen zo genoemde verheffing van het volk in haar eigen leven vorm te geven. Netty's documenten bieden een kans voor de beschrijving van een bewogen leven gericht op kennis van de natuur en puttend uit de natuur als bron van inspiratie.

Jacques de Smidt

De Heimans en Thijssen Stichting beheert een bibliotheek en een archief met materiaal betreffende de ontwikkeling in het denken over en het omgaan met de natuur.

Activiteiten op deze terreinen worden bevorderd door o.m het toekennen van de Heimans en Thijssen Prijs.

Men kan donateur van de Stichting worden door EUR 20,- (instellingen minimaal EUR 65,-) over te maken op postgiro 3831069 t.n.v.

Heimans en Thijssen Stichting, Amsterdam, onder vermelding van 'donatie'. Men ontvangt dan de Nieuwsbrief en uitnodigingen voor manifestaties.

Postadres

Postbus 20123
1000 HC Amsterdam

Website

www.heimansenthijssestichting.nl

Secretariaat, Bibliotheek en Archief

Hugo de Vries-Centrum
Plantage Middenlaan 2c
1018 DD Amsterdam
tel. 020 6228115

Bibliotheek en archief zijn toegankelijk op vrijdag van 10.00 - 16.30 en op afspraak.

Dagelijks Bestuur

M.G. Schouten, voorzitter
tel. 030 2369258
mg.schouten@worldonline.nl
J.Oldenburger, secretaris
tel. 020 6208302
j.oldenburger@historischetuinen.nl
H. Bunte, penningmeester
tel. 020 6228115
h.bunte@ivn.nl
M.Smies, Heimans en Thijssen Steunfonds
tel. 070 3268365
maarten@smies.org
J.T.deSmidt
tel. 020 6235114
jt.de.smidt@hetnet.nl
P.J. Schroevers
tel. 030 2310312
p.schroevers@zonnet.nl
E. van der Maarel
tel. 0561 430760
eddy.arteco@planet.nl

Collecties

R. van Hees
tel. 020 6228115
heimans-en-thijssen-st@planet.nl

Eindredactie Nieuwsbrief

E. van der Maarel
tel. 0561 430760
eddy.arteco@planet.nl

Heimans en Thijssen Stichting

